

UOT 336.02:336.6, 338.43

Fuad İbrahimov

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin elmlər
doktoru proqramı üzrə doktorantı, i.ü.f.d.
e-mail: fuadibrahim@mail.ru

İNNOVASİYALI AQRAR SƏNAYE FƏALİYYƏTİNİN MALİYYƏ STİMULLAŞDIRILMASI PROBLEMLƏRİ

Xülasə

XXI əsrin ilk onillikləri innovasiya amilinin sosial-iqtisadi inkişafın bütün istiqamətlərində həlledici rol oynayacağını söyləməyə kifayət qədər əsas verir. İnnovasiyalı fəaliyyətlərin global və milli səviyyələrdə ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında artan əhəmiyyəti, get-gedə daha çox etiraf olunur. Aqrar-sənaye fəaliyyətlərinin rəqabətə davamlılığı və məcmu səmərəliliyi innovasiyalı inkişaf imkanları ilə bilavasitə bağlıdır. Milli və sahə səviyyəsində innovasiya potensialının reallaşdırılması stimullaşdırılmanın xarakteristikalarından bu və ya digər dərəcədə asılıdır. Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyalı inkişaf maliyyə stimullaşdırılması imkanlarını araşdırmağı tələb edir. Əksər ölkələrdə aqrar-sənaye sahələrində, xüsusilə aqrar sahədə innovasiyalı fəaliyyət stimullaşdırılır. Bu sahələrdə innovasiyalı fəaliyyətin səmərəli maliyyə stimullaşdırılması sisteminin formalaşdırılması elmi-nəzəri və təcrübi problemlərin tədqiqini tələb edir. Təqdim olunan məqalədə müvafiq problemlər araşdırılır.

Məqsəd: tədqiqatın əsas məqsədi aqrar-sənaye sahələrində innovasiyalı fəaliyyətin maliyyə stimullaşdırılması sisteminin formalaşması və inkişafının aktual nəzəri və təcrübi problemlərini araşdırmaqla, onların həlli imkanlarını aşkara çıxarmaqla, zəruri müddəaları əsaslandırmaqdır.

Metodologiya: tədqiqat prosesində innovasiyalı inkişaf və milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin baza prinsiplərinə istinad edilmiş, innovasiyalı aqrar-sənaye fəaliyyətinin artan strateji əhəmiyyəti açıqlanmışdır. Məqalənin hazırlanması zamanı, müşahidə, monoqrafik, iqtisadi-stastistik, elmi abstraksiya, məntiqi ümumiləşdirmə üsullarından istifadə olunmuşdur. Mövzunun tədqiqi zamanı iqtisadçı alimlərin mövzuya dair əsərlərindən istifadə edilmişdir.

Elmi yenilik: məqalədə əldə edilmiş əsas elmi yenilik innovasiyalı aqrar-sənaye fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması sisteminin səciyyəvləndirilməsində və həmin fəaliyyətin investisiya təminatı üçün əlverişli mühit yaradılması şərtlərinin müəyyən edilməsidir.

Açar sözlər: innovasiyalı fəaliyyət, stimullaşdırma, maliyyə, aqrar-sənaye sahələri, investisiya, subsidiya, güzəşt, tədbir, büdcə, dövlət-özəl bölmə tərəfdaşlığı, texnoloji innovasiyalar.

Giriş

XXI əsrdə innovasiyalar sosial – iqtisadi inkişafın tempi və proporsiyalarını şərtləndirən həlledici amilə çevrilmişdir. İnnovasiyalı inkişafa investisiyaların stimullaşdırılması tədbirlərinin sistem əmələ gətirməsi mühit yaradan amillərin təsirinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Həmin amillər qismində, ilk növbədə iqtisadi, ekoloji, aqrar texnoloji, rəqəmsal-texnoloji və digər amillər diqqəti cəlb edir. Həmin amillərin elmi-nəzəri təhlili innovasiyalı aqrar-sənaye fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması problemlərinin şərhinin informasiya bazasının zənginləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyaların maliyyə stimullaşdırılmasının elmi-nəzəri aspektləri

İnnovasiyalı fəaliyyətin investisiyalasdırılmasının stimullaşdırılması sisteminə təsir edən amillər sırasında elm və təcrübə amilləri, əlbəttə xüsusi önəm daşıyır. Elm-təhsil-istehsal

birliyində elmtutumlu fəaliyyətin təşviqi milli iqtisadiyyatın və onun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafında yeni keyfiyyət səviyyəsinin əldə edilməsində aparıcı rola malikdir [1, s. 30–35]. Haqqında danışılan birlik mənafehlərin vəhdətinə əsaslandıqda icra olunan innovasiya layihələrinin maliyyələşmə mənbələrinin müxtəlifliyinin əldə olunması imkanları genişlənir.

Təcrübi baxımdan, innovasiya layihələrinin hazırlanması və icrası verilənlər bazasının vəziyyətindən, müvafiq təhlillərin nəticələrindən asılıdır. Haqqında danışılan layihələrin işlənilməsi hazırlanması nəinki müəssisə və sahə, habelə ölkə səviyyəsində mövcud vəziyyətin, investisiya mühitinin və innovasiyalı fəaliyyətin maliyyə stimullaşdırılması sisteminin hərtərəfli təhlilini tələb edir. Aşağıdakı mənbədə göstərildiyi kimi, “müəssisələrin innovativ fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması müvafiq layihələrin həyata keçirildiyi ölkənin sosial-iqtisadi, siyasi və digər inkişafının xüsusiyyətlərini nəzərə alan təhlillər əsasında təkmilləşdirilir. İnnovativ layihələrin həyata keçirilməsinin real təcrübəsinin öyrənilməsi, onların güclü və zəif tərəflərinin təhlili, konkret şəraitdə anoloji layihələrin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü araşdırılır” [2, s.4]. Aparılan təhlillərin nəzərə alınması zəruriliyi, həm də mövcud təcrübələrin kifayət qədər fərqli olması ilə şərtlənir. Başqa sözlə, innovasiyalı inkişafın stimullaşdırılması təcrübəsi innovasiya siyasətində müvafiq yanaşmaların müxtəlif olduğunu göstərir. Belə ki, ölkənin iqtisadi potensialı, onun beynəlxalq elmi-texniki integrasiya proseslərində yeri və rolu, innovasiyalara həssaslıq (açıqlıq), istehsal sahələrində mühəndis-texnoloji mühitin xarakteristikaları və bu kimi bir sıra digər amillər innovasiya siyasətinin prioritetlərini şərtləndirir [3].

Maliyyə stimullaşdırılması, elmi araşdırmalardan, habelə təcrübədən göründüyü kimi innovasiya və investisiya siyasətlərinin prioritetlərinin birgə reallaşdırılmasını sürətləndirir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, investisiya resurslarının ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə, aqrar-sənaye sahələrində (o cümlədən, istehsal və emal sahələrində) fəaliyyətlərin şaxələndirilməsinə yönəldilməsinin səmərəliliyi, əsasən investisiya və innovasiya infrastrukturunun inkişafı üzrə birgə prioritetlərin reallaşdırılması sayəsində mümkündür [4]. İnnovasiya infrastrukturunun inkişafına investisiyaların stimullaşdırılması, xüsusilə aqrar-sənaye sahələrində maliyyə resurslarının cəlb edilməsi baxımından daha mürəkkəb məsələdir. Belə ki, innovasiyalı inkişaf perspektivlərinin qeyri-müəyyənliyi şəraitində müvafiq infraqurktura investorları maraqlandırmaq heç də asan deildir. İnnovasiyalı aqrar-sənaye infrastrukturunun inkişafına maliyyə resurslarının cəlb olunmasında dövlət-özəl bölmə tərəfdaşlığı perspektivli hesab olunur.

İnnovasiya və investisiya siyasətlərinin prioritetlərinin birgəliyi əlbəttə, təkcə stimullar, o cümlədən maliyyə stimullaşdırılması sayəsində əldə edilmir. Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyaların investisiyalaşdırılması və müvafiq proseslərin təşviqi barədə qərarların qəbulu kompleks və sistemli yanaşma tələb edir. Bu halda əlbəttə, risklər və gözlənilən gəlirləri şərtləndirən bütün əsas amillərin təhlil edilməsinə ehtiyac yaranır. Aşağıdakı mənbədə göstərildiyi kimi, “innovasiyaların investisiyalaşdırılması barədə qərar qəbulu zamanı, məlum olduğu kimi investor gözlənilən gəlirin aşağı həddini (mənfəət normasını) müəyyənləşdirməlidir. İnnovasiya təşəbbüsü investorun özündən irəli gəlsə, onda qərar qəbulu daha çox sayda göstərilərin dinamika təhlilini və müqayisəli araşdırılmasını tələb edir. Həmin göstəricilərə, ilk növbədə xüsusi və cəlb edilən kapitalın qiyməti, bank depozitlərinin dərəcəsi, habelə innovasiyaların investisiyalaşdırılması layihələri üçün tipik olan risklərin xarakteristikaları aid edilir” [5, s.29].

Dünyanın iqtisadi güc mərkəzləri sayılan Qərbi ölkələrinə özünün elmi-texniki və resurs potensialına əsaslanma üstünlük təşkil edərsə, digər ölkələrdə bununla yanaşı, həmçinin innovasiyaların transferinin müxtəlif sistemləri tətbiq olunur. Həmin sistemlər yeni ideyaların maddiləşdirilməsində xarici innovasiyalardan məharətlə istifadədən (Yaponiya) tutmuş, iqtibas xəttinə (bir sıra Cənub-Şərqi Asiya ölkələri) və birbaşa transferlərə qədər geniş spektrdə yeni yanaşmaları əhatə edir. Sadalanan müxtəliflik təbii ki, innovasiyaların stimullaşdırılması prosesinə də təsirsiz qalmır.

Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyaların stimullaşdırılması [6] kifayət qədər mürəkkəb və dinamik sistem əmələ gətirdikdə nəticəyönümlü olur. Əlbəttə, aqrar və sənaye fəaliyyətlərinin dairəsi olduqca genişdir və haqqında danışılan nəticəyönümlük geniş diapazonda dəyişir.

Məhsuldarlığın və məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi innovasiyaların maliyyə stimullaşdırılmasının əsas motivlərindəndir [7, s.47-65]. İtkilərin azaldılması, o cümlədən aqrar-sənaye sahələrində istiqamətində rəqəmsal innovasiyaların stimullaşdırılması amillərinin daha geniş spektri əhatə olunmalıdır. Belə ki, bu halda ilk növbədə istehsal, loqistika, satış və istehlak üzrə xarakteristikaları təhlilə cəlb edilməlidir. Bitkilərin seleksiyası sahəsində innovasiyalar və onların stimullaşdırılması məsələləri tədqiqatçıların diqqətini daha çox cəlb edir [8, s.367-390]. Bu zaman, habelə aqrar – sənaye innovasiyalarının patentləşdirilməsi və mühafizəsi problemləri də aktuallaşdırılır.

Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyaların stimullaşdırılması mövcud resurs və istehsal potensialına hərtərəfli əsaslandırılmış yanaşma tələb edir [9]. Konkret halda, informasiya və bilik potensialına artan diqqət müşahidə olunur. Bu və digər amillər aqrar-sənaye sahələrinin innovasiyalı inkişafının maliyyə stimullaşdırılması tədqiqatların dərinləşdirilməsi zərurətini şərtləndirir. Əlbəttə resurslardan qənaətlə istifadə, resursqoruyucu texnologiyaların tətbiqi dairəsinin genişləndirilməsi, alternativ enerji mənbələrinin daha fəal surətdə cəlb edilməsi, bir sözlə yaşıl iqtisadiyyat tələbləri müvafiq tədqiqatların predmetinə daxil edilməlidir.

Hazırda keyfiyyətə yeni maliyyə alətləri, müasir maliyyə texnologiyaları, mütərəqqi maliyyə məhsulları dövrüyyəyə daxil olur. Onların aqrar - sənaye sahələrinin innovasiyalı inkişafında rolunun artacağı gözlənilir. Başqa sözlə, maliyyə innovasiyalarının, haqqında danışılan sahələrdə innovasiyalı inkişafı sürətləndirəcəyi ehtimalı yüksək hesab olunur [10, s. 61-81].

İnnovasiyalı inkişafın dövlət tərəfindən birbaşa təşviqi kompleks xarakterli tədbirlərin görülməsini tələb edir. Həmin tədbirlər, ilk növbədə aşağıdakıları əhatə edir:

“- elmi-tədqiqat işlərinin və innovativ layihələrin büdcədən maliyyələşdirilməsi və birgə maliyyələşdirilməsi;

- innovativ fəaliyyət subyektlərinin hüquqlarının müdafiəsi;
- ölkə səviyyəsində innovativ layihələrin qiymətləndirilməsi üçün vahid standartların yaradılması;

- innovativ infrastrukturun yaradılması və inkişafı;
- innovasiya sferasında sığorta obyektlərinin inkişafı;
- innovativ bazarın formalaşdırılması;
- innovasiya və texnologiya mərkəzlərinin yaradılması və inkişafı;
- innovativ sənaye komplekslərinin yaradılması və inkişafı;
- mənəvi dəstək vasitələrinin inkişafı; innovativ kadrların hazırlanması” [11].

Aqrar sənaye sahələrində innovasiyalı inkişafın stimullaşdırılması məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər kompleksində eyni zamanda birbaşa subsidiyalasma, ixraca yardım göstərilməsi və sığortalanması, hazır (yeni) məhsulların bazara çıxışının asanlaşdırılması, kreditlərə güzəştlərin tətbiqi tədbirləri əhatə olunur. “Hazırkı stimullaşdırma sistemlərində birbaşa təsir üsulları arasında, əvvəllər olduğu kimi ənənəvi dövlət sifarişləri, məqsədli subsidiyalar, habelə son vaxtlar yayılmış qrantlar sistemi istifadə edilir” [12, s. 50].

İnnovasiyalı inkişafa dövlət himayəsinin dolayı üsullarına aşağıdakılar aid edilir:

- “- innovativ fəaliyyət subyektlərinin güzəştli vergiyə cəlb edilməsi;
- güzəştli kreditləşdirmə;
 - maliyyə lizinqinə dövlət dəstəyi;
 - françayzinqə dövlət dəstəyi;
 - kiçik və orta innovasiya biznesinə dəstək;
 - riskli (vençur) biznesinin sığortalanmasında dövlətin fəal iştirakı;
 - özəl investorlar üçün investisiya cəlbediciliyinin artırılması” [11].

Ərazi inkişafında innovasiyalar və onların təşviqi amilinin artan əhəmiyyətə malik olduğu müşahidə edilir. Bu baxımdan, aqrar - sənaye sahələrində innovasiyaların maliyyə stimullaşdırılması üçün müxtəlif vasitə və alətlərdən istifadə oluna bilər. İnnovasiya layihələrinə münasibətdə birbaşa maliyyələşdirməklə stimullaşdırma vasitələri və alətlərinin seçiminə danışarkən, ilk növbədə subsidiyalar, elmi tədqiqatlara qrantlar, müəssisənin (təşkilatın)

nizamnamə kapitalına ayırmalar, innovasiya müəssisəsinin öhdəliklərinin satın – alınması, özəl bizneslə birgə maliyyələşdirmə (vençur maliyyələşdirilməsi mexanizmi və dövlət-özəl bölmə tərəfdaşlığı) qeyd edilməlidir” [13].

Innovasiyaların vergi stimullaşdırılması bu və ya digər sahəyə investisiyaların cəlb edilməsində əhəmiyyətli rola malikdir. Vergi yükünün investor baxımından əsaslandırılmamış hesab edilən ağırlığı innovasiyalara, o cümlədən yeni texnologiyalara investisiyalara, istehsalın səmərəliliyinə, məhsulun keyfiyyətinə və məhsuldarlığına təsiri, müəyyən qeyd –şərtlərlə neqativ olur [14, s.17-45]. Bu və digər tədqiqatlarda innovasiyalara investisiyaları stimullaşdırmaq məqsədi ilə vergilərin azaldılmasına tərəfdar olanlara rast gəlinir.

Innovasiyaların vergi stimullaşdırılması üzrə yanaşmalar müxtəlif olsa da, onların böyük hissəsini birgə tətbiq etmək təcrübəsi vardır. Həmin yanaşmalar, ilk növbədə aşağıdakılar aid edilir: investisiyalara vergi güzəşti; məhsul innovasiyalarına azaldılmış ƏDV dərəcəsi və mənfəət vergisi; vergi krediti və s.

İnnovasiyalı inkişafa investisiyaların stimullaşdırılması istiqamətləri

Ölkənin iqtisad qüdrəti artdıqca elmi-texniki ideyaların məhsula çevrilməsi biznesinin nüfuzu artır. Dövlətin bu istiqamətdə fəaliyyətində prioritet hesab edilən istiqamətlər innovasiyalı inkişafın xarakteristikalarını, həlledici dərəcədə müəyyən edir. Bu baxımdan innovasiyalı inkişafın vergi stimullaşdırılması məsələləri xüsusi aktuallıq kəsb edir. Qeyd olunan nöqteyi-nəzərdən innovasiyaların maliyyə tənzimlənməsində vergilərin yeri və roluna aşağıdakı münasibət diqqətə layiqdir “iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış güzəştlər sistemi vasitəsilə həyata keçirilən vergi tənzimlənməsi yeni, rəqabətə davamlı məhsul buraxılışı zamanı, texniki proseslərin modernləşdirilməsi zamanı yaranan maliyyə itkilərini kompensasiya edən strateji xarakterli qarşılıqlı əlaqəli vergi güzəştləri kompleksidir” [15, s.173].

Müvafiq mənbələrdə göstəriləni kimi “investisiya və innovasiya proseslərinin stimullaşdırılması baxımından təşkilatların mənfəətindən vergilərə birbaşa güzəştlərin tətbiqi məqsədamüvafiqdir” [16, c. 85].

İnnovasiyalı fəaliyyətin stimullaşdırılmasına məsrəflər nəticə etibarı ilə özünü doğrultmalıdır. Vergi stimullaşdırılmasına münasibətdə bu məsələ daha aktualdır. İstehsal sahələrində vergi dərəcələrinin aşağı salınmasına əsaslanan stimullaşdırma tədbirləri, digər şərtlər eyni olduqda vergi ödəyicilərinin innovasiyalara münasibətdə investisiya fəallığını təşviq edə bilər. Ölkəmizdə bu məsələlər kifayət qədər məhsuldar şəkildə tədqiq olunmuşdur. Innovasiyalara investisiyaların vergi stimullaşdırılması prosesinin iqtisadi artıma və büdcə daxilolmalarına təsirinin səciyyələndirilməsi zamanı büdcə effektivliyi (ƏBE) göstəricisindən istifadə (bir sıra qeyd şərtlərlə) məqbul hesab edilmişdir. Haqqında danışılan göstərici belə hesablanır:

$$\text{ƏBE} = (\text{VDt} - \text{VD}_{t-1}) / \text{Gt} + 1 \quad (1)$$

burada:

VDt – qiymətləndirilən dövrdə büdcənin vergi daxilolmalarının həcmi;

VD_{t-1} – qiymətləndirilən dövrdən əvvəlki dövrdə büdcənin vergi daxilolmalarının həcmi;

Gt – qiymətləndirilən dövrdə tətbiq olunan vergi güzəştinin həcmidir.

Büdcənin effektivlik əmsalı 1-dən artıq, yaxud 1-ə bərabər olduğu halda vergi güzəştlərinin effektivliyi münasib hesab edilir. Bu onunla izah olunur ki, güzəşt verilən ildən əvvəlki ilin vergi daxilolması ilə güzəşt verilən ilin vergi daxilolması bərabər olduqda, yəni,

$$\text{VDt} = \text{VD}_{t-1} \quad (2)$$

büdcənin effektivlik əmsalı 1-ə bərabər olur” [17, s.101-102]. Əlbəttə, büdcə effektivliyi əmsalının vahiddən aşağı olması stimullaşdırma tədbirlərinin arzu edilən nəticəni vermədiyinə dəlalət edir.

İnnovasiyalara investisiya qoyuluşlarının stimullaşdırılması istiqamətində görülməli tədbirlər qismində mənfəətin innovasiyalı fəaliyyətə gedən hissəsinə vergi güzəştləri, müvafiq normativlərin və standartların hazırlanması proseslərinin sadələşdirilməsi, amortizasiya güzəştləri, habelə sürətlənmiş amortizasiya yanaşmaları, innovasiya tələbləri baxımından qiymətqoyma, kredit və sığorta mexanizminin təkmilləşdirilməsi qeyd edilməlidir.

İnnovasiyalı inkişafın maliyyə stimullaşdırılması məqsədi ilə amortizasiya normasını artırmaq təcrübəsi vardır. Deyək ki, Kanadada “avadanlıqların yenilənməsi və sahənin modernləşdirilməsi və onun rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə, avadanlığın istismarının ilk ilində amortizasiya normasının 50 faizə qədər artırılmasına yol verilir” [18, s. 159]. Bir sıra digər ölkələrdə də (məsələn Yaponiyada) həmin yanaşma tətbiq olunur.

Araşdırmalar inovasiyalı fəaliyyətə investisiyaların təşviqində dövlətin iştirakı fərqli xarakteristikalarda özünü doğrulda bilər. **Dövlətin aqrar-sənaye sahələrində innovasiya fəaliyyətinin təşviqində birbaşa təsir vasitələri kimi məqsədli və ya problem yönümlü maliyyələşdirmə investisiya mühitinin fəallaşdırılmasında mühüm rola malikdir. İnnovasiyalı inkişafın stimullaşdırılmasında dövlət investisiyaları, müvafiq proseslərdə dövlətin iştirak formalarının optimal kombinasiyası perspektivli hesab olunur** [19]. Haqqında danışılan kombinasiyalarda dövlət innovasiyalı fəaliyyətin elmi təminatının gücləndirilməsi, həmin fəaliyyətə məsrəflərin əhəmiyyətli hissəsinin büdcədən subsidiyalaşdırılması, enerjiqoruyucu innovasiyaları geniş surətdə mənimsəyən subyektlərə müxtəlif xarakterli imtiyazların verilməsi və s. kimi variantlara önəm verə bilər.

Eyni zamanda, onu da qeyd edək ki, sivil bazar münasibətləri təşəkkül tapdıqca innovasiyalı inkişafın maliyyə təminatında dövlətin xüsusi çəkisinin azalması meylə müşahidə edilir. Aşağıdakı mənbədə göstəriləyi kimi postsovet ölkələrindən fərqli olaraq “inkişaf etmiş ölkələrdə tədqiqatların və işləmələrin maliyyələşdirilməsinin 60-75 faizi iqtisadiyyatın sahibkarlıq bölməsi tərəfindən həyata keçirilir” [20, s. 515-519].

Artıq qeyd olunduğu kimi, innovasiya layihələrini birbaşa maliyyələşdirməklə stimullaşdırma istiqaməti kimi dövlət-özəl bölmə tərəfdaşlığı təcrübədə özünü doğruldur [21, s.641-647]. Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyaların maliyyələşdirilməsində dövlət-özəl bölmə tərəfdaşlığı investisiyaların istifadəsində inkişafın çoxsaylı variantlarının müqayisəsini nəzərdə tutmalıdır. Eyni zamanda, yüksək ehtimalla innovasiyaların maliyyə stimullaşdırılması müvafiq təşkilati strukturun optimallaşdırılması məqsədilə çoxvariantlı eksperimentlərin reallaşdırılması halında nəticə yönümlü ola bilər. Rəqəmsal texnologiyalar həmin eksperimentlərin aparılması imkanlarını dəfələrlə genişləndirir.

İnvestisiyaların innovasiyalı inkişafa adekvat surətdə stimullaşdırılması baxımından vençur biznesi xüsusi diqqətə layiqdir [22]. Vençur fondlarının yaradılması və istifadəsi məsələləri, bu baxımdan tədqiqatçıların diqqətini cəlb edir. Aqrar-sənaye sahələrində vençur müəssisələrinin yaradılması və onların fəaliyyətinin təşviq edilməsi sisteminin səmərəliliyi riskləri bölüşdürülməsi mexanizminin mükəmməlliyindən bilavasitə asılıdır. Təcrübədə, həmin asılılığa innovasiyaların mənimsənilməsinin iqtisadi məqsədəuyğunluğu aspektində baxılır. Belə ki, innovasiyalara yönəlik investisiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi müvafiq tələblərə riayət olunmasını nəzərdə tutur ki, bu da müəyyən məsrəflərlə əlaqədardır. İnnovasiya proseslərinin maliyyə stimullaşdırılması inkişaf dinamikasının gücləndirməklə, nəinki həmin məsrəflərin, habelə ümumilikdə innovasiyaların mənimsənilməsinə məsrəflərin ödənilməsi müddətini qısaldır [19, s.391].

Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyalı inkişafa investisiyaların stimullaşdırılması sistemində dayanıqlı inkişaf tələblərinə cavab verən texnoloji məqsədəuyğunluq aspekti xüsusi önəm daşıyır [23, s. 5-14]. Hazırda texnoloji innovasiyalara tələbin səviyyəsi və strukturu arzu edilən səviyyədə deyildir. İnvestisiyaların stimullaşdırılması sistemində texnoloji məqsədəuyğunluq perspektivlərini məhdudlaşdıran amillər qismində, ilk növbədə aşağıdakılar qeyd edilə bilər:

- elmin maliyyələşdirilməsinin təşkilində olan bürokratik problemlər;
- istehsal məsrəflərin azaldılması zərurətinin (məlum olduğu kimi, bu zərurət innovasiyaya investisiyaları stimullaşdırır) alternativsizliyinin heç də həmişə qəbul edilməməsi;
- elmi ideyaların maddiləşməsi və kommersiyalaşması səviyyəsinin aşağı olması.

Son onillikdə global miqyasda baş verən iqtisadi və digər xarakterli kataklizmlərə baxmayaraq Azərbaycanda investisiya fəallığının təşviqi və innovasiyalara investisiyaların stimullaşdırılması məsələləri gündəlikdə saxlanır. “Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə “Fərdi və institusional investorlar üçün

stimulların diferensiallaşdırılması” (Prioritet 2.2., Tədbir 2.2.2) nəzərdə tutulur [24]. Bu istiqamətdə hazırlıq işlərinin sürətləndirilməsi üçün sistemli addımlar atılır.

Beynəlxalq ekspertlərin fikrincə dünya və ölkəmiz üçün kifayət qədər mürəkkəb sayılan hazırkı dövrdə Azərbaycanda innovasiyaların təşviqi məqsədi ilə atılan addımlar davamlı olduğu halda mühüm müsbət nəticələr verəcəkdir.

Nəticə

Aqrar fəaliyyətin stimullaşdırılması milli və regional inkişafın dayanıqlığı baxımından zəruri hesab edilir. Bu və digər səbəblərdən aqrar-sənaye sahələrinin innovasiyalı inkişafı üçün maliyyə stimullaşdırılmasının təkmil sisteminin formalaşdırılması və inkişafı aktual problemdir. Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyalı inkişafın maliyyə stimullaşdırılması prosesində qabaqcıl təcrübədə bu və ya digər dərəcədə sınaqdan çıxmış üsul və vasitələrin birgə istifadəsi imkanlarına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Haqqında danışılan sahələrdə ərzaq təhlükəsizliyinin təminat səviyyəsini yüksəldən innovasiyalı fəaliyyət istiqamətləri, innovasiya sahibkarlığını təşviq etmək üçün vergi stimullaşdırılması, resursqoruyucu texnologiyaların tətbiqinin stimullaşdırılması zəruri şərtlər hesab edilməlidir. Aqrar-sənaye sahələrində innovasiyalı inkişafa investisiyaların stimullaşdırılmasının bəzi istiqamətləri göstərilmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Hardman TC, Krentz AJ, Wierzbicki AS. Ten tips for promoting your research. *Cardiovasc Endocrinol Metab.* 2020 Feb 21;9(1):30–35. doi: 10.1097/XCE. 0000000000000191. PMID: PMC7041872
2. Liubkina, Olena & Murovana, Tetiana & Magomedova, A. & Siskos, E. & Akimova, L.. (2019). Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations.* 336-352. 10.21272/mmi.2019.4-26
3. Edler, Jakob & Fagerberg, Jan. (2017). Innovation policy: What, why, and how. *Oxford Review of Economic Policy.* 33. 2-23. 10.1093/oxrep/grx001
4. Дулатов, Р.Р. (2015). Стимулирование инвестирования в создание и развитие инновационной инфраструктуры предприятия. *Креативная экономика*, 3(12), 1703-1712. doi: 10.18334/ce.9.12.2141
5. Əliyeva M.R. Aqrar - sənaye innovasiyalarının maliyyə stimullaşdırılması. *İqt. ü.f.d ...diss.* Bakı, 2017, 136 s.
6. Pinaeva D. A., Nezhmetdinova F. T., Zinurova R. I. and Tuzikov A. R. Stimulation factors of innovation activity as an important condition for the effective development of agriculture. *BIO Web Conf.*, 52 (2022) 00065. DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20225200065>
7. Mohnen, Pierre & Hall, Bronwyn. (2013). Innovation and productivity: An update. *Eurasian Business Review.* 3. 47-65
8. Blakeney, Michael. (2005). Stimulating Agricultural Innovation. 10.1017/CBO9780511494529.020.pp.367-390
9. Therond, O., Duru, M., Roger-Estrade, J. *et al.* A new analytical framework of farming system and agriculture model diversities. A review. *Agron. Sustain. Dev.* **37**, 21 (2017). <https://doi.org/10.1007/s13593-017-0429-7>
10. Meierrieks, Daniel. (2015). Financial Development and Innovation: Is There Evidence of a Schumpeterian Finance-Innovation Nexus?. *Annals of Economics and Finance.* 15. 61-81
11. Avramchikova N.T., Volkov D.O., Zakharova L.N. Methods and forms of state support of innovative activities in the region (on the example of Krasnoyarsk region) // *Сибирский аэрокосмический журнал.* 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/methods-and-forms-of-state-support-of-innovative-activities-in-the-region-on-the-example-of-krasnoyarsk-region> (дата обращения: 14.09.2022).
12. Авдони́на С.Г. Факторы инновационной активности предприятий. *Экономические науки.* № 6(67), Москва, 2010, с.49-52

13. Аникина И.Д., Гукова А.В., Чекалкина А.А. Стимулирование инновационной деятельности предприятий региона: выбор финансовых инструментов // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 1-2. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=20108>(дата обращения: 12.09. 2022).
14. Thatcher, M.E. & Oliver, Jim. (2001). The impact of technology investments on a firm's production efficiency, product quality, and productivity. Journal of Management Information Systems. 18. 17-45
15. Kəlbəyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Bakı, Elm, 2005, 468 s.
16. Гринкевич А.М. Налоговое стимулирование инновационной деятельности: сравнительный анализ Российского и зарубежного законодательства // Вестник Томского государственного университета. 2012, №2 (18), с.81-86
17. Musayev A.F. İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırması. Bakı. “Azərbaycan Universiteti” nəşriyyatı, 2014. 184 s., s.101-102
18. Курбанов Г. Н Амортизационная политика, формы и системы зарубежных стран// Журнал: [Актуальные вопросы экономических наук. Москва.](#) Выпуск № 31 / 2013, с.157-163
19. Blind, K. (2012) The influence of regulations on innovation: A quantitative assessment for OECD countries. Research Policy 41, 391-400
20. Кохно П.А., Костин А.Л. Модель будущего. Москва, Алгоритм, 2013. 752с., с. 515-519
21. Timchuk, Oksana. (2020). Public And Private Partnership As A Tool For Innovation And Investment Stimulation. 641-647. 10.15405/epsbs.2020.12.83
22. Humphery-Jenner, Mark. (2012). Stimulating Venture Activity Through Government Investment in Venture Funds. European Business Organization Law Review. 13. 10.1017/S1566752912000055
23. [Pan, Tianqun](#). Technological Innovation: A Balance between Indispensability and Feasibility. [Journal of Integrated Design and Process Science](#), vol. 23, no. 2, pp. 5-14, 2019. Published: 11 May 2020
24. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”. Bakı, 2016

Фуад Ибрагимов

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

Первые десятилетия XXI века дают достаточно оснований говорить о том, что фактор инновационности будет играть решающую роль во всех направлениях социально-экономического развития. Растущее значение инновационной деятельности в обеспечении продовольственной безопасности на глобальном и национальном уровнях получает все большее признание. Конкурентоспособность и общая эффективность агропромышленной деятельности напрямую связаны с возможностями инновационного развития. Реализация инновационного потенциала на национальном и региональном уровне в той или иной степени зависит от особенностей стимулирования. Инновационное развитие в агропромышленных сферах требует изучения возможностей финансового стимулирования. В большинстве стран инновационная деятельность стимулируется в агропромышленных сферах, особенно в сфере сельского хозяйства. Формирование эффективной системы финансового стимулирования инновационной деятельности в этих сферах требует изучения научно-теоретических и экспериментальных проблем. В представленной статье рассматриваются соответствующие актуальные проблемы.

Цель: основной целью исследования является исследование актуальных теоретических и практических проблем формирования и развития системы финансового стимулирования инновационной деятельности в агропромышленных сферах, выявление возможностей их решения, обоснование необходимых теоретических положений.

Методология: в процессе исследования были затронуты основные принципы инновационного развития и обеспечения национальной продовольственной безопасности, а также разъяснено возрастающее стратегическое значение инновационной агропромышленной деятельности. При подготовке статьи использовались методы наблюдения, монографический, экономико-статистический, метод научной абстракции, логическое обобщение. При изучении темы использовались труды ученых-экономистов по теме.

Научная новизна: основным научным новшеством, достигнутым в статье, является характеристика системы финансового стимулирования инновационной агропромышленной деятельности и определение условий с целью создания благоприятной среды для инвестирования этой деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стимулирование, финансирование, агропромышленные отрасли, инвестиции, субсидия, концессия, мера, бюджет, государство-частное партнерство, технологические инновации

Fuad Ibragimov

PROBLEMS OF FINANCIAL INCENTIVES FOR INNOVATIVE AGRO-INDUSTRIAL ACTIVITIES

Summary

The first decades of the 21st century give enough reason to say that the factor of innovation will play a decisive role in all areas of socio-economic development. The growing importance of innovation in food security at the global and national levels is increasingly recognized. The competitiveness and overall efficiency of agro-industrial activities are directly related to the opportunities for innovative development. Realization of innovative potential at the national and regional levels to some extent depends on the characteristics of incentives. Innovative development in agro-industrial areas requires the study of financial incentives. In most countries, innovation is stimulated in the agro-industrial sectors, especially in agriculture. The formation of an effective system of financial incentives for innovation in these areas requires the study of scientific, theoretical and experimental problems. This article discusses the relevant topical issues.

Purpose: the main purpose of the study is to study topical theoretical and practical problems of the formation and development of a system of financial incentives for innovation in the agro-industrial sectors, to identify the possibilities for their solution, and to substantiate the necessary theoretical provisions.

Methodology: in the course of the study, the main principles of innovative development and ensuring national food security were touched upon, and the increasing strategic importance of innovative agro-industrial activities was explained. In preparing the article, observation methods, monographic, economic and statistical, the method of scientific abstraction, and logical generalization were used. When studying the topic, the works of economists on the topic were used.

Scientific novelty: the main scientific innovation achieved in the article is the characteristics of the system of financial incentives for innovative agro-industrial activities and the definition of conditions in order to create a favorable environment for investing in this activity.

Keywords: innovation, stimulation, financing, agro-industrial sectors, investments, subsidy, concession, measure, budget, public-private partnership, technological innovation